

על שירתה של אורית מרטון

אורן עילם

אורית מרטון היא משוררת ילידת 1966, שסובלת משיתוק מוחין למן היום בו נולדה. שכלית מרטון לא נפגעה, אך היא נכה בגופה. נכותה כה קשה עד כי אינה יכולה לקרוא מן הכתב, ואינה יכולה לכתוב בעצמה. חשיפתה לשירה היא דרך שמיעה, והדרך בה היא מוסרת את שירתה לעולם, היא ע"י הכתבת שיריה לאדם נוסף שרושם אותם. מרטון פרסמה נכון להיום שני ספרי שירה. הראשון נקרא "להיות כלואה בגופי" (הוצאת פיוטית, 2010), והשני נקרא "מצלמה מגובה ישיבה" (הוצאת פיוטית, 2013). רשימה זו מתארת את התרשמותי משירתה של מרטון, לאחר שקראתי את שני ספריה ולאחר קריאת ראיון שערכה עמה שושנה ויג לרגל צאת ספרה הראשון, "להיות כלואה בגופי".

כבר בהיותה בת 15 בלבד כתבה מרטון שירים שנראים בוגרים. לדוגמא, השיר "כנגד" מתוך ספרה הראשון.

כנגד / אורית מרטון

כנגד פלגכם נותר רק צחוקי הפרוע.
לבי מת בקרבבי, עתה לפניכם הוא שרוע.
בנדכם נתתיחו והצחוק לא ירפא הכאב.
מעגל הצרים מסביבי לא חס, לא מרפה, לא עוזב.

וגם ידידי הטובים לפתע מעמי רחוקים.
יד לא הושטה לסייע, בתוך ההמון הם צוחקים.
אף אני צחקתי עמם, והרי רציתי לצרח:
עד פאן. לא יותר. בנפשי לא נותר עוד כח.

התקרה מעלי לבנה. הקירות לא נותנים לברח.
עיני הלאות מחפשות, אך להן לא יהיה מנוח.
אט אט חולפות השניות, מתמלאות דקות ושעות.
לב יגע מבקש לו מנוח. בעיני עצורות הדמעות.

דצמבר 1981

את השיר לעיל כתבה נערה צעירה שעיקר חשיפתה לשירה נעשה באמצעות האזנה לקלטות. סגנונה של מרטון עבר תמורה משמעותית עם השנים. לדוגמא, בשירה "דלתות" שמופיע בספרה הראשון, ואותו כתבה בהיותה בת 38, ניתן למצוא סגנון מודרני.

דלתות / אורית מרטון

...בְּסִיּוּטֵי אֲנִי דוֹהֶרֶת
בְּתוֹךְ מְבוֹדֶה מְסֻדְרוֹנוֹת שְׁאִין לוֹ קֶץ,
מְסֻבֵּי עֶשְׂרוֹת דְּלֵתוֹת סְגוּרוֹת.
נְדָמָה דְּלֵת אַחַת פְּתוּחָה נְשֻׁאֶרֶת,
אֶדְ קְשָׁאֲנִי מִתְקַרְבֶּת
בְּפָנֵי הִיא נִסְגָּרֶת
וְאֲנִי מִתְעוֹרְרֶת,
אֶדְ הַסִּיּוּט לֹא תֵם.

אפריל 2004

החוויה המתוארת בשיר זה דומה לחוויה המתוארת בשיר "כנגד", אך סגנון הכתיבה שונה. עולמה הרגשי של מרטון הוא עולם מפותח, ורגישותה לניואנסים גבוהה. כאמור, מרטון אינה רושמת את שיריה בעצמה, ועליה להכתיבם לאדם נוסף. נתון זה מאלץ אותה לשנן את השירים ולזכור אותם בעל-פה עד שיהיה לצידה אדם שירשום את שיריה. מגבלה טכנית זו היא משמעותית לכשעצמה, אך היא מעלה שאלה נוספת – האם העובדה שאדם אחר מתווך בין המשוררת לבין השיר הכתוב גורמת לסוג מסוים של מבוכה, ביישנות, הסתרה, או צנזורה פנימית אצל המשוררת? האם היא נותנת דרוך למחשבותיה כאשר היא הוגה את שיריה, או שמראש מעשה היצירה נמצא בצל הידיעה שעליה להכתיב את השיר לאדם נוסף? האם היא חשה חופשייה לבטא בשיריה את עולמה על כל רבדיו?

רמת העצימות הרגשית המופיעה בשיריה של מרטון אינה יוצאת דופן. בחלק מן השירים אפשר היה לטעות ולחשוב שמדובר באדם שחי חיים רגילים ומתמודד עם מצבי נפש מורכבים, בדידות, אהבות נכזבות, וכדומה. סגנון הכתיבה המודרני מאפשר למרטון לבטא את עצמה באופן יותר מדויק ונכון מהסגנון בו השתמשה בצעירותה. חייה של המשוררת מוגבלים דים על ידי נכותה, והיא אינה זקוקה למגבלות נוספות של חריזה ומבנה.

מבחינה תוכנית השירים אינם מתארים עולם סנסציוני, אלא עולם רגיל ונורמלי, אך מוגבל מבחינת יכולתו לחוות את החיים כאדם בריא. הכתיבה סובבת סביב נושאים הנוגעים לעולמה של המשוררת, כאשר התיאורים נעשים במתינות, בסוג של השלמה, וניסיון למצוא נחמה ויעוד באמצעות הכתיבה. כתיבתה של מרטון אינה מניפסט של מרד, אלא היא תוצר של אילוצים. ייתכן שאם יועמד לרשותה אמצעי הקלטה אותו תוכל להפעיל בכוחות עצמה, הביטוי השירי שיתקבל יהיה שונה – מייד, חי, ועוצמתי יותר.

ניתן לראות שהמשוררת חוותה בחייה מערכות יחסים, ובמובן זה עולמה הרגשי הוא כעולמו הרגשי של אדם רגיל. למשל, השיר "אהבת שחר", מתוך ספרה הראשון, מתאר חוויה רגילה של קשר. אילו קורא השיר של מרטון לא היה יודע שהדוברת סובלת מנכות קשה, הוא לא היה כלל מעלה זאת בדעתו.

אהבת שחר / אורית מרטון

אֶהְבְּתֶנּוּ אֶהְבַּת שְׁחַר,
כְּאוֹר רֵאשׁוֹן בּוֹקֵעַ דְּרָךְ חֲרִיץ הַתְּרִיס,
כְּאֶצְבְּעוֹתַי הַמְעִירוֹת אוֹתְךָ בְּלִטּוֹף.
עוֹד תִּנּוּעָה, עוֹד מְלָה, וְאַתָּה כְּבָר בּוֹרַח,
מְנִיחֵנִי לְשׁוֹב תַּחַת כְּסֵת שָׁנָה
וְלַחֲלֵם עַל שְׁחַר נוֹסֵף שֶׁל יָחַד.

יוני 2006

העובדה שהמשוררת חווה בחייה חוויות רגילות יכולה לשמש הסבר לעוצמה המתונה יחסית בה היא מביעה כאב בשיריה. השיר "בוקר חדש" מתוך ספרה השני, מציג רובד נוסף של מורכבות.

בְּקָר חֶדֶשׁ / אורית מרטון

בְּכִי שֶׁל שְׁבוּעִים – מִחֲלָה קָשָׁה,
אֵךְ הַיּוֹם הַתְּעוֹרְרֵתִי וְאֲנִי חֶדֶשָׁה.
מוֹתַחַת כֶּל שְׁרִיר, פּוֹקַחַת עֵינַיִם,
רוֹאָה תִקְרָה וְחוֹלְמַת שְׁמַיִם.
רוֹצָה לְצֵאת עִם חֵיוֹךְ לְרְחוֹב.
הֵאֵם אֶזְכֶּה לְבְרֶכֶת "בְּקָר טוֹב"?

8.7.2010

לכאורה, גם בשיר זה מתואר מצב רגיל, זהו שיר שיכול להיכתב על ידי אדם בריא לחלוטין. אך המידע על כך שכותבת השיר סובלת מנכות קשה גורם לאינטרפרטציה שונה לשיר בכך שהשורה האחרונה בו מקבלת משמעות אחרת. הדוברת מייחלת לקבל יחס אנושי, שיאמרו לה בוקר טוב. ההבדל מאדם בריא הוא שהתקווה הזו היא פסגת תקוותיה לאותו בוקר, וזו בדיוק הנקודה בה השיר נוגע ללב ומעציב, זאת כאשר אותו טקסט בדיוק, אילו היה נכתב על ידי אדם בריא, היה יכול להיקרא כטקסט אופטימי המביע עוצמה פנימית, שאיפות, ורצון לפגוש עולם מזמין ומאפשר. אך השאיפות של מרטון מוגבלות על ידי "תקרה", וכל שהיא מייחלת לו הוא לזכות למחווה אנושית כפשוטה, לאו דווקא

כמטפורה להתממשות נוספת שמעבר לה. שיריה של מרטון מבטאים בדידות קיומית, כאשר כל מחווה קטנה מצד אדם אחר, נחשבת, נספרת, מתוארת, נזכרת, ומונצחת בשיר.

גם בשיר "בוקר שבת", מתוך ספרה השני של מרטון, המגבלה הגופנית אינה נוכחת באופן גלוי.

בְּקֶר שֶׁבֶת / אורית מרטון

השחר חלף, מחוגי אצנים
עוד מעט נסב לשלחן
הזנה מרחוק איך יחד מפר
מתנפץ לאלפי רסיסים של יום
בלעדי
האם נותרה עוד תקנה
לבקרים של שלנה

9.11.2010

ללא רקע אודות הדוברת, לא סביר שקורא השיר היה מנחש שמדובר במשוררת שסובלת מנכות גופנית קשה. מה שמתואר בשיר הוא ההשלכות של המגבלה הפיזית. ישנה התרחשות שלמה במחול הזמן, אנשים רצים ואצים סביבה, אך היא לא חלק מאותה התרחשות. היא מייחלת לשלווה, שפירושה הוא שהאחרים לא רצים כל אחד לדרכו, אלא כולם מחוברים יחדיו, יושבים יחד, שותפים לנייחות, שותפים לגורלה.